

УДК 159.9:502.31+355.018

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.16.8>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Юлія Чаплінська

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України,
вул. Андріївська, 15, м. Київ, Україна, 04070
e-mail: chaplinskaiuliia@gmail.com*

Максим Казначеев

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук,
вул. Андріївська, 15, м. Київ, Україна, 04070
e-mail: kaznacheev9231@gmail.com*

Стаття присвячена теоретичному розгляду питання сприйняття екологічних ризиків населенням в умовах війни. Розглянуто основні групи теорій, які історично склалися в процесі дослідження феномену сприйняття ризику, а саме: психологічно-когнітивні, соціологічно-антропологічні та інтегративні підходи. Проаналізовано та розглянуто характерні особливості екологічних ризиків, як окремої категорії, психологічну специфіку їх сприйняття населенням в умовах війни, а також особливості медіапростору в рамках якого відбувається трансляція та трансформація інформації про екологічні ризики. Продемонстровано, що висока складність, невизначеність, опосередкованість (отримання інформації через засоби масової інформації чи соціальні мережі), неочевидність (в часовій та просторовій перспективі) до моменту актуалізації у засобах масової інформації та новизна (в умовах воєнного стану) екологічних ризиків значно ускладнює оцінку їх наслідків населенням. Довіра до джерела інформації, а також афективні та інтуїтивні реакції самих медіаспоживачів складають основу обробки таких медіаповідомлень. Також виокремлено та описано типові образи екологічних ризиків в умовах війни з точки зору їх можливої репрезентації у масовій свідомості, а саме: “очікування катастрофи” та “відкладена шкода”. Через свої якісні характеристики образ “очікування катастрофи” викликає найменшу толерантність, високе занепокоєння та найвище сприйняття ризику, що продемонстровано на прикладі можливої аварії на атомній електростанції. Образ категорії “відкладеної шкоди”, незважаючи на свій не менш катастрофічний вплив, може сприйматися як менш значущий та не привертати до себе уваги через складність усвідомлення наслідків та розуміння кумулятивної природи багатьох екологічних ризиків.

Ключові слова: сприйняття ризику, екологічні ризики, екологічна психологія, екологічна свідомість.

Постановка проблеми та її актуальність. На фоні глобальних екологічних проблем, військова агресія Російської Федерації (РФ) проти України та її наслідки, стали ще одним суттєвим фактором, який поглибив екологічну кризу як на місцевому, так і на глобальному рівнях [1]. Загальновідомо, що збройні конфлікти спричиняють величезну та часто непоправну шкоду навколишньому середовищу. Особливість Російсько-Української війни полягає в тому, що найбільш активні бойові дії відбуваються у високо індустріалізованій території з величезною кількістю техногенних та потенційно екологічно

небезпечних об'єктів, включаючи вугільні шахти, нафтопереробні заводи, хімічні лабораторії, металургійні заводи, теплові, атомні та гідроелектростанції тощо, а характер ведення бойових дій з боку РФ має ознаки екоциду [2] – “незаконних чи необґрунтованих дій, вчинених з усвідомленням того, що існує суттєва ймовірність заподіяння такими діями серйозної, широкомасштабної або тривалої шкоди навколишньому середовищу” [3, с.5].

Російське вторгнення в Україну значно збільшило кількість техногенно-екологічних ризиків, поглибивши вже існуючі та створивши нові екологічні проблеми, призвівши до серйозних довгострокових негативних екологічних наслідків, комплексну наукову оцінку яких ще належить зробити. Екологічна шкода, спричинена війною, може мати тривалі та серйозні наслідки з віддаленою перспективою. У зв'язку з чим дослідження особливостей сприйняття екологічних та техногенних ризиків, постає актуальним науковим та соціальним запитом. Оскільки сприйняття ризику – безпосередньо пов'язано з поведінковими реакціями людей на потенційні та реальні загрози, потребу у самозбереженні, а також з мотивацію до проекологічної поведінки [4] та залучення населення до усунення наслідків екологічної шкоди.

Отже, сприйняття ризику – це більше, ніж просто змінна величина. Це парадигма, психологічний компонент якої може бути використаний для створення узагальненого підходу до розуміння та менеджменту надзвичайних екологічних ситуацій та подолання хронічних екологічних проблем.

Метою статті є визначення психологічних особливостей сприйняття екологічних ризиків населенням під час війни на основі теоретичного аналізу наукової літератури.

Аналіз досліджень і публікацій за темою. Підходи до розуміння концепту ризику та сприйняття ризику є вкрай різноманітними і складними, тому відповідно до сформульованої вище мети перш ніж почати аналіз психологічних особливостей сприйняття екологічних ризиків існує необхідність зупинитися на визначенні ключових понять.

Для опису поняття “ризик” було запропоновано багато підходів та різноманітних визначень – як зазначає Товариство аналізу ризиків: “досвід показав, що узгодити єдиний набір визначень нерально і найбільш вдалим рішенням було б врахувати різні погляди на фундаментальні концепції та провести різницю між загальними якісними визначеннями та пов'язаними з ними вимірюваннями” [5, с. 4]. Незважаючи на складність та багатогранність поняття, в цілому, для конкретизації досліджуваної проблематики під ризиком ми будемо розуміти можливість шкідливого впливу на здоров'я людини або екологічної системи [6].

Ризики є повсемісними, проте люди не реагують безпосередньо на загрози, яким вони піддаються, а швидше на свої уявлення та суб'єктивні оцінки цих ризиків. В науковій літературі це отримало назву сприйняття ризику. Різні визначення сприйняття ризику також акцентують увагу на різних аспектах даного поняття, але загалом його можна розглядати як суб'єктивне судження, яке люди роблять щодо характеристик і серйозності ризику [7]. Під *сприйняттям екологічних ризиків*, в свою чергу, розуміється суб'єктивна оцінка ймовірності та особливостей характеру небезпек пов'язаних з екологічними чинниками.

Ранні підходи дослідження сприйняття ризику ґрунтувалися на припущенні, що люди поводяться раціонально, зважаючи на отриману інформацію перед прийняттям рішення або висуненням судження, і що люди мають перебільшені страхи через неадекватну або неправильну інформацію, і що додаткова інформація може допомогти їм більш адекватно оцінювати ті, чи інші ризики. Але ранні просвітницькі кампанії щодо ризиків часто не отримували вкрай обнадійливих результати [8].

В майбутньому з'явилися докази того, що сама по собі додаткова інформація може бути недостатньою аби змінити сприйняття. Поступово почала з'являтися велика кількість

досліджень, які переконливо доводили, що сприйняття ризику є неминуче суб'єктивним, і що незалежно від того, наскільки наукова інформація про ризик розповсюджена чи доступна, зрештою її інтерпретація буде відбуватися через більш ширшу мережу індивідуально-психологічного та соціального контексту (індивідуально-психологічних рис, цінностей, культури, інформаційного контексту тощо). За період дослідження сприйняття ризику, як окремого феномену, починаючи з 60-х років XX століття до сьогодення можна виокремити три основні групи теорій.

Першу складають *психологічно-когнітивні підходи*, такі як вивчення евристик судження та психометричну парадигму сприйняття ризику.

В рамках дослідження *евристик судження* було визначено два способи мислення, що пояснюють, як саме люди сприймають і приймають рішення щодо ризику, а саме: “Система 1” – емпірична (experiential) і “Система 2” – аналітична [9]. “Система 1” представляє інтуїтивні процеси мислення, працює автоматично та швидко, без жодних зусиль і довільного контролю. Вона пов'язана, власне, з використанням евристик, які полегшують прийняття складних рішень та оцінку складних об'єктів. “Система 2” представляє аналітичну оцінку ризику, залучаючи ґрунтовний процес мислення та формальну логіку. Відповідно ризик сприймається у двох можливих формах, в залежності від системи, яка залучена у оцінку можливих небезпек: 1) ризик як відчуття, у якому судження про ризик є результатом миттєвої та інтуїтивної реакції на несприятливі події та небезпеки, і 2) ризик як аналіз, у якому судження про ризик ґрунтуються на логічних міркуваннях і роздумах [10]. Дослідження в межах *психометричної парадигми*, в свою чергу, були зосереджені на виявленні факторів, які впливають на сприйняття різноманітних ризиків, особливо на важливості якісних характеристик небезпеки чи певного явища наприклад (добровільність прийняття ризику, ознайомленість, катастрофічні наслідки і т.д.), а також психологічних та когнітивних факторів (страх, досвід, переваги, пов'язані з ризиками, контрольованість та знання) [11]. Психометрична парадигма базується на техніках та методах, які збирають та аналізують суб'єктивну оцінку якісних характеристик ризику, які впливають на сприйняття, надалі ці оцінки формують своєрідний унікальний профіль для кожної досліджуваної небезпеки. Загальним висновком отриманим з психометричних досліджень було те, що якісні характеристики ризику, які складають профіль небезпеки, значно корелюють і у більшості досліджень кореляція між рейтинговими шкалами оцінки характеристик може бути відтворена за допомогою двох основних факторів, а оцінювані об'єкти можуть бути розміщені на когнітивній мапі, яка зображує широкий спектр досліджуваних ризиків у двовимірному просторі. Перший фактор був названий “страхом (dread risk)” який був пов'язаний із такими характеристиками як відсутність контролю, страшними наслідками, катастрофічним потенціалом, несправедливим розподілом, потенціалом до зростання ризику і фатальністю. Іншим фактором виступив “невідомий ризик (unknown risk)”, який пов'язаний із неможливістю безпосереднього спостереження, новизною, невідомим впливом, недослідженістю у науці, та відстроченими наслідками [12].

Другу групу теорій складають *антропологічні/соціологічні підходи*, включаючи культурну теорію ризику, яка стверджує, що сприйняття ризику значною мірою визначається соціальними аспектами та культурною приналежністю. Відповідно до цієї теорії, сприйняття ризику будується на переконаннях, які формуються під дією соціальних сил [13]. Воно відображає інтереси та цінності кожної групи, різноманітні значення поняття “ризик” і специфічні феномени притаманні кожній групі в залежності від її культурного спрямування. Теорії в рамках даного підходу можна назвати конструкціоністськими, бо вони передбачають, що ніщо не є ризиком саме по собі, а радше є продуктом культурних, політичних, соціальних та історичних способів бачення. Уявлення про те, що ризик

є деякою мірою соціально сконструйованим, має важливі наслідки щодо того, як ризик оцінюється, як про нього говорять та як поведінково реагують.

Третю групу теорій можна охарактеризувати як *інтегративні міждисциплінарні підходи*, серед яких одна з найвідоміших – *модель соціального посилення ризику* (social amplification of risk framework), яка виникла в результаті спроб подолати фрагментований характер досліджень сприйняття ризику та зосередженості на окремих аспектах даного феномену. Її основне положення полягає в тому, що сигнали про ризики взаємодіють з психологічними, соціальними, інституційними та культурними процесами таким чином, що може в подальшому послабити або посилити не лише сигнали про ризик, але й уявлення про ризик, поведінку, пов'язану з ризиком, а також сам ризик та його наслідки. Посилення чи послаблення сприйняття ризику відбувається через серію етапів, в яких беруть участь численні суб'єкти та процеси і в свою чергу поведінка окремих осіб і груп, в залежності від їх сприйняття ризиків, створює вторинні соціальні, екологічні чи економічні наслідки, водночас збільшуючи або зменшуючи сам фізичний ризик [14]. Особливу увагу даний підхід зосереджує на процесах взаємодії, аналізуючи комунікаційні шляхи в рамках яких відбувається розповсюдження та трансформація інформації про ризики.

В рамках емпіричних досліджень було доведено що на сприйняття ризику впливає значна кількість факторів, як з точки зору якісних характеристик самих небезпек, так і індивідуальних характеристик респондентів, а також евристик судження, які вони залучають при оцінці ризиків [15], і на те, як ризики сприймаються впливає широкий спектр *афективних* (емоцій, почуттів, настроїв), *когнітивних* (знання, когнітивні спотворення та евристики, індивідуальні особливості обробки інформації), *контекстуальних* (фреймінг інформації про ризики, наявність альтернативних джерел інформації), а також *індивідуальних* (особистісні якості, попередній досвід, вік, соціально-демографічні характеристики) факторів [16].

Виклад основного матеріалу дослідження. Сприйняття екологічних ризиків у воєнний час на відміну від сприйняття екологічних ризиків мирного часу відрізняється рядом параметрів та має свої специфічні властивості. Ці особливості зумовлені характеристиками самих ризиків, які у період війни часто носять катастрофічний та масштабний характер, так і їх репрезентацією у свідомості та особливостями психічних станів населення. Особливо це актуально в контексті воєнних трансформацій інформаційного простору, який характеризується високою стресогенністю та інформаційним перевантаженням, значною кількістю афективно заряджених інформаційних повідомлень та аудіовізуального контенту здатного викликати медіатравматизацію та медіаінформаційний дистрес [17]. Крім цього, в медіапросторі збільшилася кількість інформації про можливі небезпеки та ризики (як от ймовірності аварії на техногенному об'єкті та правил поведінки у такому разі або наслідків катастрофи, яка вже сталася), а серед частини населення може існувати інтерес та мотивація до пошуку такого роду інформації, задля формування відчуття готовності до надзвичайних ситуацій, уникнення відчуття невизначеності та задоволення потреби у безпеці.

Екологічні ризики в умовах війни часто характеризуються *прихованістю* для масової свідомості до моменту актуалізації та привернення уваги до них засобами масової комунікації (ЗМК), або нещодавніми катастрофами після яких, як правило, сприйняття ризиків та увага до них серед населення зростає, і це “вікно можливостей” може бути використаним для навчання населення та збільшення ефективності ризик-комунікації. В першу чергу це пов'язано з тим, що екологічні ризики часто характеризуються *високою складністю та невизначеністю*, і пов'язані з комплексними причинно-наслідковими зв'язками та численними складнопрогнозованими наслідками, особливо, коли мова йде

про довгострокову, відкладену шкоду та хронічні фактори ризику. Таким чином, більша частина населення не має відповідних компетенцій і знань для можливості аналітичної обробки такого роду інформації. Сприйняття техногенно-екологічних ризиків серед широкої громадськості часто відбувається через систему, яка є афективною, холічною та переважно кодує інформацію в термінах метафор, історій та образів, а обробка досвіду та інформації про ризик керується переважно емоціями, цінностями та довірою до джерела інформації, яке про нього повідомляє. Через новизну, складність та прихований характер значної кількості ризиків та відсутність безпосереднього досвіду контакту з загрозами значну роль починає відігравати непрямий досвід, який включає отримання опосередкованої інформації про ризики через комунікативні канали. Сприйняття ризику може бути посилене або ослаблене непрямим досвідом. Він відіграє значну роль в процесі пригадування попереднього досвіду переживання надзвичайної ситуації або раніше збереженого непрямого досвіду [18]. Так, у випадку з можливою катастрофою на Запорізькій атомній електростанції (ЗАЕС) попередній прямий та непрямий досвід радіаційної катастрофи на Чорнобильській АЕС може зумовити та посилити сприйняття ризику, викликаючи цілий спектр негативних афектів та катастрофічних образів пов'язаних з колективною пам'яттю, адже як зазначає українська дослідниця М.В. Гресько: “Проблеми радіаційної безпеки після Чорнобильської аварії бентежать та сприймаються як високо значущими різними групами населення. Радіаційна аварія представляє собою психічну травму зі складною конфігурацією травматичних впливів, які виходять за рамки звичайного людського досвіду” [19, с. 46].

Тип та природа конкретного екологічного ризику, а також його специфічні властивості також впливають на те, як ризик репрезентується у свідомості людей. Серед образів основних техногенно-екологічних ризиків в умовах війни, який можна виокремити та який, на нашу думку, викликає найменшу толерантність та високе занепокоєння є “*очікування катастрофи*” – ймовірність великих аварій на техногенних об'єктах з катастрофічними наслідками, адже воно визначається цілим рядом характеристик, котрі значно збільшують сприйняття ризику: відсутність особистого контролю, страх, штучність джерела ризику, недобровільність, відсутність або складність інституційного контролю для зменшення ймовірності виникнення, наявний непрямий та прямий досвід нещодавньої масштабної катастрофи, довіра до сторони, яка повідомляє про ризики. Думка про те, що небезпека може вплинути на людей у будь-який момент, здатна викликати відчуття страху та безсилля та може схилити деякі групи населення до надмірної нераціональної захисної поведінки аби зменшити суб'єктивну тривогу, як ось значне зростання аптечного продажу препаратів калію йодиду на фоні інформації про можливість підриву ЗАЕС [20].

Інша категорія ризиків, образ яких може бути виокремлений, стосується ризиків “*відкладеної шкоди*”. Безліч екологічних ризиків з якими людство стикається останні роки, як от зміна клімату чи забруднення повітря, і які значною мірою посилюються в умовах війни, є повільними, кумулятивними і здебільшого непомітними для безпосереднього сприйняття. Такі проблеми сприймаються як часово віддалені або взагалі не помічаються, і тому часто відсуваються на другий план більш явними та темпорально безпосередніми загрозами, а причинно-наслідкові зв'язки та взаємопов'язаність ризиків для людей та навколишнього середовища може слабко усвідомлюватися переважною більшістю населення. Сприйняття такого роду ризиків тісно пов'язане з легкістю візуалізації наслідків. Явні яскраві образи катастрофи та прямої шкоди, яку можна легко уявити привертають значно більше громадської уваги на відміну від поступових та непомітних негативних змін навколишньої дійсності, причини та наслідки яких часто вислизують з фокусу громадської уваги.

Все вищезазначене підіймає актуальне питання пріоритезації ризиків, особливо, коли мова йде про сприйняття екологічних ризиків у воєнних умовах. Зараз українське суспільство стикається з величезною кількістю загроз та ризиків, які безпосередньо чи опосередковано торкаються всіх сфер життя. Люди можуть висловлювати високу стурбованість негативним впливом війни на клімат або забрудненням навколишнього середовища, а соціологічні опитування фіксувати високу стурбованість екологічними наслідками війни [21], але коли опитувані змушені оцінити серйозність подібних екологічних загроз у порівнянні з іншими ризиками, якими вони переймаються, екологічні ризики можуть займати досить низьке положення. Дослідники також зазначають, що занепокоєння громадськості щодо навколишнього середовища слід оцінювати відносно занепокоєння іншими проблемами [22]. Таким чином пріоритет, який надається екологічним проблемам, може залежати від наявності інших екзистенційних загроз і часто може відбуватися втрата усвідомлення того, яким чином вони можуть бути взаємопов'язаними.

Висновки. Вивчення та розуміння сприйняття екологічних ризиків населенням в умовах війни є вкрай важливою складовою кризового та ризик менеджменту, який полягає в запобіганні та реагуванні на кризові ситуації у просторі реальних і потенційних екологічних загроз за умов високого рівня невизначеності. Спираючись на теоретичний аналіз наукової літератури можна дійти до висновку, що сприйняття ризику є комплексним та складним психологічним феноменом, на який впливають цілий ряд афективних, когнітивних та контекстуальних факторів, а також специфічних якісних властивостей самих ризиків, які зумовлюють форми їх репрезентації у масовій свідомості. Сприйняття екологічних ризиків, як окремої категорії, має ряд специфічних особливостей. Перш за все їх характеризує складність та масштабність, часто – кумулятивний характер та неможливість безпосереднього спостереження до моменту непоправних змін в навколишньому середовищі. Непрямий досвід отриманий через ЗМК стає основним джерелом формування сприйняття екологічних ризиків в умовах воєнного часу для більшості населення. Обробка отриманої інформації відбувається переважно за периферійним шляхом (афективно та інтуїтивно) і є результатом асоціації людини з позитивними чи негативними ознаками в інформаційному стимулі або інтеріоризації позиції, яка їй повідомляється, на основі довіри до джерела інформації. Як наслідок, в залежності від результатів обробки інформації формуються суб'єктивне судження про ймовірність та характер небезпеки, яке, в свою чергу, виступає регулятором поведінки.

Теоретичний аналіз проблематики приведений у статті лише коротко окреслює подальше поле досліджень і закладає перспективи емпіричного вивчення зазначеної нами проблеми.

Список використаної літератури

1. Rawtani, D., Gupta, G., Khatri, N., Rao, P. K., & Hussain, C. M. Environmental damages due to war in Ukraine: A perspective. *Science of The Total Environment*. 2022. Vol. 850. P. 157932. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2022.157932.
2. Gardashuk T. Is Russian aggression in Ukraine ecocide? *Envigogika*. 2022. Vol. 17. № 1. DOI: 10.14712/18023061.642
3. Independent expert panel for the legal definition of ecocide. *Commentary and core text June 2021. Stop Ecocide International*. URL: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition> (дата звернення: 14.07.2023).
4. Zeng J., Jiang M., Yuan M. Environmental risk perception, risk Culture, and pro-environmental behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. Vol. 17, no. 5. P. 1750. DOI: 10.3390/ijerph17051750

5. The risk analysis glossary from the society for risk analysis. *Society for Risk Analysis*. URL: <https://www.sra.org/risk-analysis-introduction/risk-analysis-glossary> (дата звернення: 14.07.2023).
6. About risk assessment. *The Environmental Protection Agency*. URL: <https://www.epa.gov/risk/about-risk-assessment#whatisrisk>. (дата звернення: 14.07.23)
7. Darker C. Risk perception. *Encyclopedia of Behavioral Medicine* / eds. Gellman, M.D., Turner, J.R. New York, 2013. p. 1689–1691.
8. Douglas M. Risk and acceptability. London : Routledge, 1985. 128 p. DOI:10.1080/17441692.2020.1782450
9. Kahneman D. Thinking, fast and slow. New York, 2011. 512 p.
10. Slovic P., Finucane M. L., Peters E., MacGregor D. G. Risk as analysis and risk as feelings: some thoughts about affect, reason, risk, and rationality. *Risk Analysis*. 2014. Vol. 24. №2. P. 311–322 DOI: 10.1111/j.0272-4332.2004.00433.x
11. Fischhoff B., Bostrom A., Quadrel M. J. Risk perception and communication. *Annual Review of Public Health*. 1993. Vol. 14, no. 1. P. 183–203. DOI: 10.1146/annurev.pu.14.050193.001151.
12. Slovic P. Perception of risk. *Science*. 1987. Vol. 236, no. 4799. P. 280–285. DOI: 10.1126/science.3563507
13. Douglas M., Wildavsky A. Risk and culture: an essay on the selection of technological and environmental dangers. Berkeley : University of California Press, 1983. 224 p.
14. The social amplification of risk: a conceptual framework / R. E. Kasperson et al. *Risk Analysis*. 1988. Vol. 8, no. 2. P. 177–187. DOI: 10.1111/j.1539-6924.1988.tb01168.x
15. Siegrist M., Arvai J. Risk perception: reflections on 40 years of research. *Risk Analysis*. 2020. Vol. 40. № 1. P. 2191–2206. DOI: 10.1111/risa.13599
16. Godovykh M., Pizam A., Bahja F. Antecedents and outcomes of health risk perceptions in tourism, following the COVID-19 pandemic. *Tourism Review*. 2021. Vol. 76. № 4. P. 737–748. DOI: 10.1108/tr-06-2020-0257
17. Плетка О.Т. Вторинна травматизація: класифікація медіатравм. *Медіаторчість в сучасних реаліях: протистояння медіатравмі. Збірник наукових праць*. Кропивницький, 2020. С. 32–34. URL: <https://ispp.org.ua/wpcontent/uploads/Static/mediatv.pdf>
18. Shaw R., Shiwaku Hirohide Kobayashi K., Kobayashi M. Linking experience, education, perception and earthquake preparedness. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*. 2004. Vol. 13. № 1. P. 39–49. DOI: 10.1108/09653560410521689
19. Hresko M. Психологічні особливості сприйняття радіаційного ризику. *Psychological journal*. 2017. № 6 (10). С. 35–50. DOI: 10.31108/1.2017.6.10.3
20. Аптека online. Думайте, а не панікуйте: чому зростають обсяги продажу калію йодиду в аптеках? *Аптека online* : веб-сайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/668514> (дата звернення: 09.07.2023).
21. Прес-релізи та звіти – Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни: травень 2022 року. *Домашня сторінка КМІС : веб-сайт*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1119&page=1> (дата звернення: 05.07.2023).
22. Dunlap R. E., Scarce R. Poll trends: environmental problems and protection. *Public Opinion Quarterly*. 1991. Vol. 55. № 4. P. 651. DOI: 10.1086/269288

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ENVIRONMENTAL RISK PERCEPTION DURING THE WAR

Iuliia Chaplinska

*Institute for Social and Political Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
15, Andriivska str., Kyiv, Ukraine, 04070
e-mail: chaplinskaiuliia@gmail.com*

Maxim Kaznacheev

*Institute for Social and Political Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
15, Andriivska str., Kyiv, Ukraine, 04070
e-mail: kaznacheev9231@gmail.com*

This article focuses on the theoretical examination of the population's perception of environmental risks in times of war. The main groups of theories that have historically emerged in the study of risk perception are considered: psychological-cognitive, sociological-anthropological, and integrative approaches. The distinctive features of environmental risks as a separate category are analyzed and discussed, as well as the psychological specificity of their perception by the population in times of war, and the peculiarities of the media space through which information about environmental risks is transmitted and transformed. It is demonstrated that the high complexity, uncertainty, intermediacy (receiving information through mass media or social networks), non-obviousness (in temporal and spatial perspective) until the moment of actualization in the mass media, and novelty (in times of war) of environmental risks significantly complicate the assessment of their consequences by the population. Trust in the source of information, as well as affective and intuitive reactions of media consumers themselves, form the basis for processing such media messages. Typical images of environmental risks in times of war, from the perspective of their possible representation in the mass consciousness, are identified and described, namely: “anticipation of catastrophe” and “delayed harm”. Due to its qualitative characteristics, the image of “anticipation of catastrophe” evokes the least tolerance, high concern, and the highest risk perception, as demonstrated by the example of a possible accident at a nuclear power plant. The image of the “delayed harm”, despite its equally catastrophic impact, may be perceived as less significant and may not attract attention due to the complexity of understanding the consequences and the cumulative nature of many environmental risks.

Key words: risk perception, environmental risks, environmental psychology, environmental consciousness.